

Zichtbaarheid van Prinses Amaliawindpark vanaf de kust bij IJmuiden

Zichtbaarheid van Prinses Amaliawindpark vanaf de kust bij IJmuiden

Projectnummer: HSENL12282

Prepared: P. Rooijmans 11-12-2012

Reviewed: J. Dam 14-12-2012

Filename 20121219_REP_Uitkomsten zichtbaarheidstudie PAWP_v1 0_PRo.doc

Status ~~Draft for internal review~~ / ~~Draft issued for client review~~ / Final released to client

Version	Author	Date	Remarks/Change
1.0	P. Rooijmans	17-12-2012	Final released to client

© Ecofys 2012

Voor en namens: Prinses Amaliawindpark

Samenvatting

De zichtbaarheid van windparken is in Nederland een veelbesproken onderwerp. Zowel windenergieprojecten op land als op zee ondervinden vaak weerstand bij omwonenden vanwege de horizonvervuiling die deze projecten met zich mee zouden brengen. Onderzoek van Infomart in het kader van de milieumonitoring voor offshore windpark Egmond aan Zee (OWEZ) laat zien dat de openheid van het landschap vanaf het strand als zeer waardevol en belangrijk wordt beschouwd. Hetzelfde onderzoek laat ook zien dat attitude ten opzichte van OWEZ in de loop der jaren steeds positiever wordt.

In een milieueffectrapportage voor een offshore windpark wordt altijd een uitspraak gedaan over de verwachte zichtbaarheid van het windpark vanaf het strand. Voor windparken die ver uit de kust liggen is de zichtbaarheid per definitie nul, omdat de windturbines, door de kromming van de aarde, geheel achter de horizon verdwijnen. Voor parken dichterbij de kust wordt vaak een schatting gegeven van de zichtbaarheid vanaf de kust gebaseerd op langjarig gemiddelde waarden van gemeten meteorologisch zicht van een nabijgelegen meteostation. Zo is er in de MER voor het PAWP te lezen dat de verwachting is dat het windpark (bij een ashoogte van 50m) minder dan 15% van de tijd zichtbaar is. Voor een windpark met een ashoogte van 70m bedraagt de verwachte zichtbaarheid 23%. De ashoogte van de windturbines in PAWP bedraagt 59m boven mean sea level (MSL).

Waar het onderzoek van Infomart voor OWEZ zich richt op de beleving van omwonenden en recreanten, richt dit onderzoek zich op de verificatie van de verwachte zichtbaarheid van PAWP vanaf de kust. Hiertoe is een onderzoek opgezet, waarbij enkele getrainde waarnemers vanaf het strand bij IJmuiden gedurende een heel jaar zichtbaarheidswaarnemingen doen van PAWP. Deze waarnemingen worden vervolgens gekoppeld aan het waargenomen meteorologisch zicht op een meteostation van het KNMI in de buurt. Omdat er voor meteorologisch zicht langjaargemiddeldes bestaan, kunnen we met behulp hiervan een uitspraak doen over de jaargemiddelde zichtbaarheid van PAWP vanaf het strand bij IJmuiden.

In totaal zijn van november 2011 tot en met november 2012, 133 waarnemingen vanaf het strand bij IJmuiden gedaan. Deze waarnemingen zijn verspreid over de seizoenen en zowel 's nachts als overdag uitgevoerd. De waarnemingen werden zowel met het blote oog als met verrekijker verricht. Vervolgens is bepaald welk meteostation (de Kooy, Schiphol, of Europlatform) het beste gebruikt kon worden om de jaargemiddelde zichtbaarheid vanaf het strand te berekenen. Meteostation de Kooy bleek hiervoor het best geschikt te zijn.

Met behulp van het gemeten meteorologisch zicht en de langjarig gemiddelde waarden daarvan voor meteostation de Kooy is de zichtbaarheid van PAWP vanaf de kust met het blote oog bepaald op 33% van de tijd, met een foutenmarge van 6%. Met de verrekijker is het windpark 37% van de tijd zichtbaar, met een foutenmarge van 7%.

Het is van belang hierbij te vermelden dat de toetswaarde van 15% (Meteoconsult, 1998) voortkomt uit een analyse voor de zichtbaarheid verder dan 20km gedurende de maanden mei tot en met augustus, waarbij sprake moet zijn van zomerse temperaturen (>25 graden). Doordat in de studie van Meteoconsult niet alle meteorologische omstandigheden zijn meegenomen en in deze studie wel, zijn de gemeten zichtbaarheden van deze twee studies niet direct vergelijkbaar.

Om een betere vergelijking te maken is er gekeken naar de waarde die Meteoconsult geeft voor de gehele maanden mei tot en met augustus (dus zonder de toevoeging van de eis voor zomerse temperaturen). De waarde voor de zichtbaarheid verder dan 20km bedraagt dan in de Meteoconsultstudie 33%. Als we kijken naar de waarnemingen die voor dit rapport gedaan zijn in de maanden mei tot en met augustus (in totaal 24), dan bedraagt de gemiddelde zichtbaarheid ook 33% met een onzekerheid van 16%. De onzekerheid is relatief groot, omdat er slechts een beperkt aantal waarnemingen in de genoemde periode beschikbaar zijn.

Inhoudsopgave

Samenvatting

1	Inleiding	1
2	Onderzoeksopzet	2
2.1	Zichtbaarheid (definitie)	2
2.2	Meteorologisch Zicht (definitie)	3
2.3	Meetprogramma (beschrijving)	4
2.3.1	Zichtpunt(en)	5
2.3.2	Protocol	7
2.3.3	Aantal waarnemingen	8
2.4	Statistische methode (wiskundige beschrijving)	9
2.5	Analyse	10
3	Resultaten	11
3.1	Inleiding	11
3.2	Waarnemingen	11
3.3	Correlatie met datasets de Kooy, Schiphol en Europlatform	11
3.3.1	Langjarig gemiddeld zicht meteostation de Kooy	12
3.4	Zichtbaarheid met blote oog	14
3.5	Zichtbaarheid met verrekijker	17
4	Conclusies	19
5	Discussie	20
5.1	Oorzaken discrepantie resultaten en doelstelling	20
5.2	Vervolgmetingen	20
5.3	Mitigerende maatregelen	21
	Literatuur	22
	BIJLAGEN	23
	BIJLAGE 1. Het Meetprotocol	24
	BIJLAGE 2. Waarnemingen	25
	BIJLAGE 3. Voorbeeldfoto's	32

1 Inleiding

Ecofys is sinds 2007 betrokken bij de opzet en de uitvoering van het monitoring- en evaluatieprogramma (MEP) van Prinses Amaliawindpark (PAWP). In het MEP zijn voor twaalf onderzoeksgebieden meetvoorschriften opgesteld. Zichtbaarheid van het windpark vanaf de kust is hier een van. Dit rapport beschrijft de onderzoeksopzet en resultaten het onderzoek naar de zichtbaarheid van Prinses Amaliawindpark vanaf de kust.

Het meetvoorschrift voor het bepalen van de zichtbaarheid vanaf de kust van het Prinses Amaliawindpark (PAWP) is onderverdeeld in twee fases. In de eerste fase moest worden vastgesteld of het windpark zichtbaar is vanaf locaties bij Egmond aan Zee en Wijk aan Zee. Omdat het windpark zichtbaar bleek, werd er in een tweede fase bepaald welk gedeelte van de tijd het windpark gemiddeld in een jaar zichtbaar is. Deze rapportage bespreekt de resultaten (hoofdstuk 3) van de tweede fase van het zichtbaarheidsonderzoek.

De zichtbaarheid van PAWP is met behulp van waarnemingen met het blote oog en verrekijker vanaf het strand bij IJmuiden bepaald (hoofdstuk 2). Deze waarnemingen zijn opgedeeld in waarnemingen in het donker en bij daglicht, en verdeeld over een jaar (november 2011 – november 2012). De waarnemingen worden gecorreleerd aan langjarig gemeten meteorologisch zicht op meteorostation de Kooy in Den Helder. Hiermee doen we een uitspraak over de gemiddelde jaarlijkse zichtbaarheid van PAWP vanaf het strand bij IJmuiden.

Dit eindrapport bevat, naast een resultatendiscussie (hoofdstuk 5), ook een conclusie over het in de vergunning omschreven doel (hoofdstuk 4), te weten het wel of niet meer dan 15% van de tijd zichtbaar zijn van het Prinses Amaliawindpark.

2 Onderzoeksopzet

Dit hoofdstuk beschrijft de onderzoeksopzet conform het operationeel plan voor het bepalen van de zichtbaarheid (Ecofys, 11 juli 2011). Gedurende de meettijd is er, in overleg met Rijkswaterstaat, een aantal wijzigingen op het operationeel plan doorgevoerd. Deze wijzigingen worden ook beschreven in dit hoofdstuk.

Het doel van het zichtbaarheidsonderzoek is om te bepalen hoe vaak in een jaar de windturbines van PAWP met het blote oog en met een verrekijker zichtbaar zijn vanaf de kust en om een uitspraak te doen of dit meer of minder dan 15% van de tijd bedraagt.

Het meetvoorschrift schrijft voor dat gedurende verschillende representatieve weersgesteldheden de zichtbaarheid onderzocht moet worden:

Fase 2: in een jaar wordt gedurende verschillende representatieve weersgesteldheden de zichtbaarheid onderzocht. Doel van een eventuele fase 2 is om te bepalen hoe vaak een 'zichtbare periode' voorkomt in een jaar (citaat uit het meetvoorschrift)

Om een uitspraak te kunnen doen over hoe vaak een zichtbare periode gemiddeld in een jaar voorkomt, wordt het al dan niet zichtbaar zijn van de PAWP windturbines gerelateerd aan de waarden van het meteorologisch zicht zoals dat wordt gemeten op een bestaand weerstation. Omdat er van meteorologisch zicht langjarige meetreeksen beschikbaar zijn, kan er daarmee een uitspraak worden gedaan van de gemiddelde zichtbaarheid van PAWP.

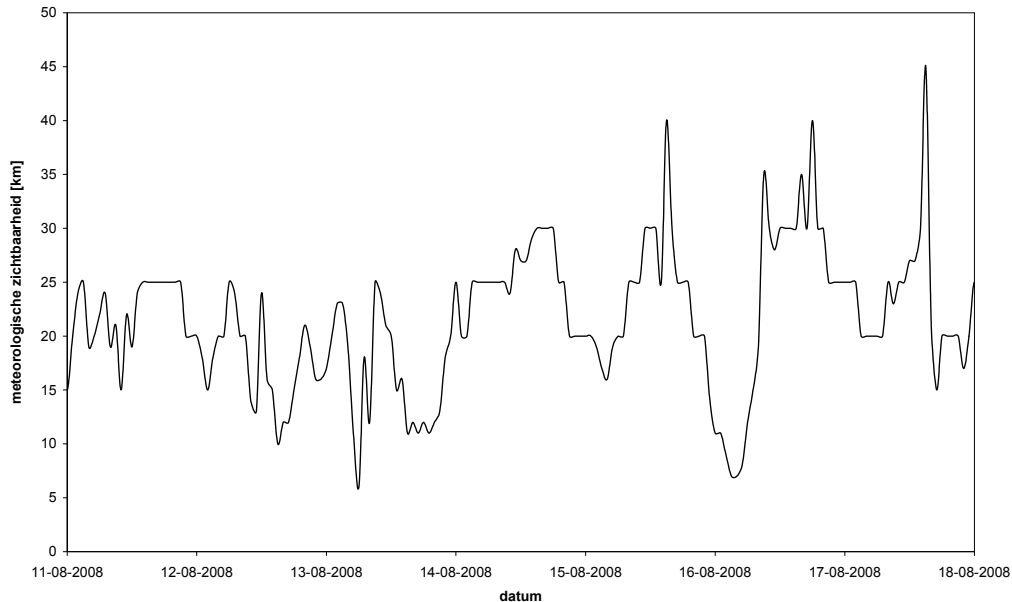
2.1 Zichtbaarheid (definitie)

Het meetvoorschrift schrijft voor om waarnemingen zowel 's nachts als overdag uit te voeren en te bepalen hoe vaak een zichtbare periode voorkomt in een jaar. Hiertoe wordt de jaargemiddelde zichtbaarheid van PAWP bepaald zonder uitsluiting van bepaalde weersomstandigheden of tijdstippen. Meteoconsult gebruikt in haar rapport (1998, Zichtbaarheid landaanwinning Onderzoek in opdracht van Samenwerkingsverband Maasvlakte 2 Varianten, Werkgroep Landschap) over zichtbaarheid een andere definitie. In dit rapport wordt de voorspelde zichtbaarheid uitgesplitst over de seizoenen. De toetswaarde van 15% komt voort uit hun analyse voor de zichtbaarheid verder dan 20km gedurende de maanden mei tot en met augustus, waarbij sprake moet zijn van zomerse temperaturen (>25 graden). Meteoconsult houdt in haar analyse dus rekening met de menselijke factor (is het prettig om op het strand te verblijven?).

In hoofdstuk 5 wordt verder op de verschillen tussen beide methodieken ingegaan.

2.2 Meteorologisch Zicht (definitie)

Het uitgangspunt in de tweede fase van het zichtbaarheidsonderzoek is dat de 'weersgesteldheden' het beste kunnen worden gekarakteriseerd met het *meteorologisch zicht*¹, zoals dat wordt gedefinieerd, gemeten en geregistreerd door het KNMI (zie <http://www.knmi.nl/cms/content/40787/zicht>). Het meteorologisch zicht is een objectief meetbare grootheid. Zie een voorbeeld in Figuur 1. Hierin zien we uurlijkse waarnemingen van het meteorologisch zicht gemeten op meteostation de Kooy.

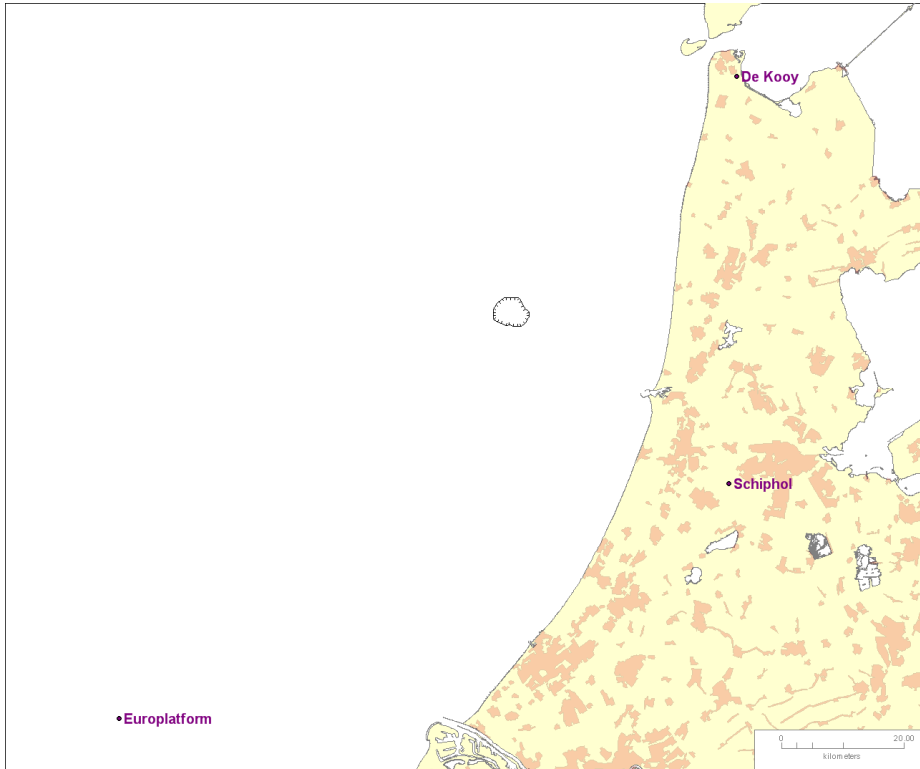
Figuur 1: De gemeten meteorologische zichtbaarheid op het weerstation De Kooy in augustus 2008.

Meteorologisch zicht wordt in meerdere zichtstudies gebruikt als grootheid voor zichtbaarheid. De in de onderzoeksvraag genoemde toetswaarde van 15% wordt in een studie van Meteoconsult uit 1998 bepaald aan de hand van deze grootheid. Ook in het rapport Afstand en zichtbaarheid windturbines Noordzee (Royal Haskoning, oktober 2009), wordt meteorologisch zicht gebruikt om een uitspraak te doen over de gemiddelde zichtbaarheid van windturbines op zee.

De statistiek van het al dan niet zichtbaar zijn van de PAWP windturbines wordt gerelateerd aan de waarden van het meteorologisch zicht zoals dat wordt gemeten op een bestaand weerstation. Bij voldoende correlatie tussen de waarnemingen en de gemeten waarden voor het meteorologisch zicht kan vervolgens aan de hand van de historische meteorologisch zichtgegevens van het betreffende station bepaald worden hoe vaak het windpark zichtbaar zal zijn in een gemiddeld jaar.

¹ Het meteorologisch zicht is de grootste afstand waarop een zwart object te zien en te herkennen is.

De weerstations, waar heden ten dage meteorologisch zicht wordt gemeten en die qua ligging in aanmerking komen hiervoor, zijn De Kooy en Schiphol². Deze stations liggen op ongeveer 50 km van het Prinses Amaliawindpark. Een offshore meetpunt met meteorologisch zicht (Europlatform) ligt ruim 90 kilometer van het windpark.

Figuur 2: KNMI meetstations in de nabijheid van PAWP waar tot op heden meteorologisch zicht gemeten wordt

Om een antwoord op de onderzoeksvraag te geven met de hoogst mogelijke kwaliteit wordt het wel of niet zichtbaar zijn van de PAWP windturbines gerelateerd aan het gerapporteerde meteorologisch zicht op de meetstations (De Kooy, Schiphol en Europlatform). Het station met de hoogste correlatie tussen de waarnemingen en het meteorologisch zicht wordt in het vervolg van het onderzoek gebruikt als meest representatieve station. Voor dit station worden de eindresultaten in dit rapport gepresenteerd.

2.3 Meetprogramma (beschrijving)

Het meetprogramma bestaat uit een reeks van waarnemingen door personen vanaf een vast zichtpunt waarbij de waarnemer vastlegt of het windpark op dat moment wel of niet zichtbaar is. De waarnemingen worden steeds uitgevoerd door twee personen volgens een vast protocol.

² Uurlijkse waarden worden gerapporteerd op de website van het KNMI, zie <http://www.knmi.nl/actueel/index.html>

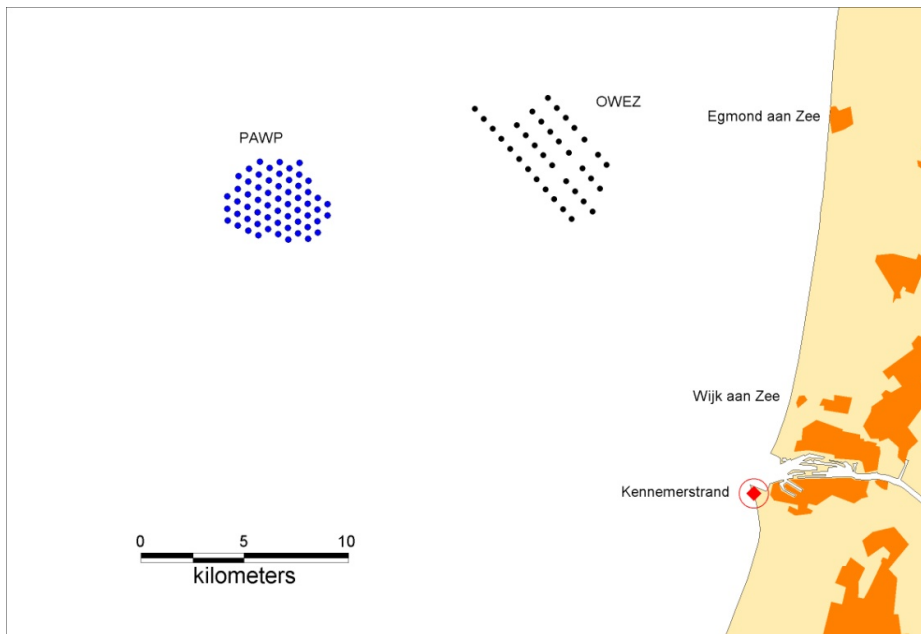
De waarnemingen worden gedaan met het blote oog en met een verrekijker. Elke waarneming wordt daarnaast vastgelegd met een fotocamera.

Omdat de turbines 's nachts een rood licht dragen, wordt er onderscheid gemaakt tussen de nachtelijke zichtbaarheid (in het donker, ten minste een uur na zonsondergang) en die van overdag (bij daglicht, ten minste een uur na zonsopgang). Er wordt getracht evenveel waarnemingen bij daglicht als in het donker te maken.

2.3.1 Zichtpunt(en)

In het meetvoorschrift is gesteld dat de serie waarnemingen worden gedaan vanaf het strand en de duinovergang bij Egmond aan Zee en bij Wijk aan Zee. Tijdens de waarnemingen in fase 1 vanaf het strand bij Egmond aan Zee bleek echter de ligging van OWEZ t.o.v. Egmond aan Zee en het PAWP ongunstig te zijn voor het waarnemen van de turbines van PAWP omdat dan "door" het windpark van OWEZ heen moet worden gekeken. Daarom is, in overleg met Rijkswaterstaat, de locatie Egmond aan Zee niet gebruikt gedurende fase 2 van het onderzoek.

Meetpunt Wijk aan Zee is, in overleg met Rijkswaterstaat, vervangen door het Kennemerstrand (parallel aan de Harlingenstraat) bij IJmuiden. Het Kennemerstrand ligt op 24 km van de dichtstbijzijnde windturbine van PAWP.

Figuur 3: Het voorgestelde zichtpunt op het strand van het Kennemerstrand (⊙) in relatie tot het PAWP. De afstand van het zichtpunt tot de dichtstbijzijnde windturbine van PAWP is 24 km.

Het meetvoorschrift schrijft voor dat er waarnemingen gedaan moesten worden vanaf zowel de duinovergang als het strand. In overleg met Rijkswaterstaat is er voor gekozen om alleen waarnemingen te doen vanaf een enkele positie, te weten de stranddijk bij de vakantiewoningen naast de haven van IJmuiden.

Voor deze waarnemingen was in eerste instantie de kleine pier van IJmuiden gekozen, maar deze bleek niet onder alle omstandigheden (veilig) bereikbaar. De eerste zes waarnemingen zijn van deze locatie gedaan, de overige 127 vanaf de definitieve locatie.

Figuur 4 geeft op een plattegrond van de haven van IJmuiden de locatie van de waarnemingen weer en de richting waarop de foto's genomen zijn. Figuur 5 geeft de exacte positie van het fototoestel met statief weer die tijdens de waarnemingen steeds werd gebruikt. Het statief wordt altijd maximaal uitgeklapt waardoor de hoogte van het fototoestel bij elke foto gelijk is.

Figuur 4. Kaart met de waarnemingspositie.

Figuur 5 Locatie vanwaar de zichtbaarheidswaarnemingen gedaan worden.

De coördinaat van de waarneming in het RD stelsel is: 99115 – 497328.

2.3.2 Protocol

De waarnemingen zijn steeds uitgevoerd door twee personen volgens een vast protocol (zie bijlage). Beide waarnemers gingen naar het zichtpunt en bepaalden elk voor zich of ze het windpark konden waarnemen met het blote oog.

De 'waarneembaarheid' van het windpark werd als volgt vastgelegd:

1. niet waarneembaar
2. wel waarneembaar

Vervolgens werd een waarneming gedaan met behulp van een verrekijker. De waarnemingen met de verrekijker werden vastgelegd volgens hetzelfde principe als voor de waarnemingen met het blote oog.

Vervolgens werd er een foto gemaakt vanaf het vaste zichtpunt in de richting van het windpark. Voor het maken van de foto werd een statief gebruikt, zodat de foto altijd vanaf dezelfde hoogte genomen wordt. 's Nachts werden de instellingen van het toestel zo aangepast, dat de foto's een reële afspiegeling van de werkelijkheid vormen. Voor de foto's werd gebruik gemaakt van een Canon EOS 550D camera. De foto's dienen als bewijs dat een waarneming daadwerkelijk is gedaan, maar worden in de analyse zelf verder niet gebruikt.

Verder wordt van elke waarneming de volgende gegevens vastgelegd.

1. datum en tijdstip
2. namen van de waarnemers
3. weersomstandigheden
4. eventuele bijzonderheden

De bijbehorende uurlijkse waarde van het meteorologisch zicht wordt achteraf opgezocht van de website van het KNMI, zie <http://www.knmi.nl/klimatologie/uurgegevens/>.

Alle waarnemers werden vooraf getraind bij daglicht, zodat ze het onderscheid tussen het PAWP en OWEZ-windpark foutloos konden maken. De zichtrichting van het Prinses Amaliawindpark werd vastgelegd met een kompas. In het donker kan er dan geen verwarring meer bestaan over de ligging van beide parken ten opzichte van elkaar.

2.3.3 Aantal waarnemingen

Voor een goede correlatie tussen de waargenomen zichtbaarheid van het windpark PAWP en het meteorologisch zicht zijn waarnemingen over het hele bereik van het meteorologisch zicht nodig. Het is aannemelijk dat bij goed meteorologisch zicht (bijvoorbeeld meer dan 30km) het windpark altijd zichtbaar is en bij minder goed meteorologisch zicht (bijvoorbeeld minder dan 10km) het windpark niet zichtbaar is. In het middengebied (meteorologisch zicht in de range van de afstand tot het windpark = 10-30km) zijn voldoende waarnemingen nodig om de benodigde statistiek te verkrijgen voor een zinvolle analyse. Daarnaast is het van belang dat voornamelijk de zichtbaarheidsbins die in de tijd vaak voorkomen voldoende waarnemingen bevatten (meer hierover in paragraaf 2.4).

De zichtbaarheidsbins zijn als volgt ingedeeld:

Meteorologisch zicht [km]	Bin nummer
0 - 2.5	1
2.5 - 7.5	2
7.5 - 12.5	3
12.5 - 17.5	4
17.5 - 22.5	5
22.5 - 27.5	6
27.5 - 32.5	7
32.5 - 37.5	8
37.5 - 42.5	9
42.5 - 47.5	10
47.5 - 52.5	11
52.5 en hoger	12

Tabel 1 Indeling van de zichtbaarheidsbins.

Er is begonnen met een serie van in totaal 128 waarnemingen in een jaar tijd. Getracht is deze waarnemingen slim over de verschillende bins te verdelen: In de bins 3 tot en met 7 worden per bin 20 waarnemingen gedaan. 10 waarnemingen bij daglicht en 10 waarnemingen worden in het donker uitgevoerd. In de overige bins (zie Tabel 1) wordt getracht 2 waarnemingen overdag en 2 's nachts te doen. Tevens zijn deze waarnemingen verspreid over het jaar, zodat in elk seizoen waarnemingen gedaan worden.

Na deze eerste set waarnemingen wordt per bin de zichtbaarheid van het windpark geanalyseerd. Op grond van deze tussentijdse analyse bepaalden we of, en zo ja, in welk bereik van het meteorologisch zicht de tweede helft van de waarnemingen moet worden uitgevoerd om voldoende statistiek te krijgen over het hele bereik.

De tweede helft van de waarnemingen wordt vervolgens gericht uitgevoerd op momenten waarop verwacht wordt dat het meteorologisch zicht in het gewenste bereik is. Deze waarnemingen werden zoveel mogelijk verspreid over het jaar, voorzover de weerscondities dat toelieten. Meer informatie over de statistische methode is te vinden in paragraaf 2.4.

2.4 Statistische methode (wiskundige beschrijving)

Er zijn $n = 1, \dots, N$ bins van meteorologisch zicht van het KNMI (0-2.5km, 2.5-7.5km, ...), dus bin 1 is 0-2.5 km zicht, bin 2 is 2.5-7.5 km zicht, etc (zie Tabel 1) en $N=12$.

Er worden in totaal T waarnemingen gedaan op het strand (Zw_t), die gelijk gekoppeld zijn aan een bepaalde KNMI-bin (Zk_t). Zo ontstaan dus paren (Zw_t, Zk_t), waarbij t de waarneming indexeert ($t = 1, \dots, T$) en Zw_t een binaire stochastische variabele is, die 1 is als het windpark zichtbaar is en 0 als niet. Zk_t is de bin die hoort bij Zw_t .

Voorbeeld: Als het park zichtbaar was voor waarneming $t = 5$ en de bin was 7.5-12.5km, dan is de waarneming (Zw_5, Zk_5) = (1,3).

Stel je doet T waarnemingen waar T_n = aantal waarnemingen in bin n . Verder nemen we aan dat de waarnemingen onafhankelijk zijn van elkaar (dit betekent dat er genoeg tijd tussen de verschillende waarnemingen zit).

Vervolgens rekenen we voor elke bin uit wat de gemiddelde zichtbaarheid van het Prinses Amalia Windpark is: $z^{gem}_n = (1/T_n) * \sum Zw_t$ (voor de t 's die bij deze bin horen). Dit gemiddelde is een consistente schatter voor de "kans dat het park zichtbaar is, gegeven dat de KNMI-bin gelijk is aan n ".

Hiervan berekenen we vervolgens de standaarddeviatie. Omdat we hebben aangenomen dat de kansen onafhankelijk zijn, is het gemiddelde een functie van de som van onafhankelijke 0-1 ("Bernoulli") stochasten. De variantie is daarmee $z^{gem}_n * (1 - z^{gem}_n) / (T_n - 1)$. De standaarddeviatie is de wortel uit dit getal.

De bins met zichtbaarheidskansen z^{gem}_n rond 50% hebben een grotere variantie en dus standaarddeviatie dan wanneer z^{gem}_n dichtbij 0% of 100% is. Daarom proberen we om zoveel mogelijk waarnemingen te krijgen voor de bins 3 t/m 7, en minder voor de overige.

Hiermee hebben we voor elke bin een gemiddelde zichtbaarheid met een standaarddeviatie verkregen. De laatste stap is om een gewogen gemiddelde over alle bins te nemen. Dit doen we onder de aanname dat de relatieve frequentie van bins deterministisch is. Dat betekent dat je de totale kans kan uitrekenen als je weet welk percentage van de tijd bin n optreedt. Deze waarde noemen we hieronder s_n . De uiteindelijke zichtbaarheidskans is dan:

$$s_1 * z^{gem}_1 + \dots + s_N * z^{gem}_N$$

De variantie hierop is:

$$(s_1)^2 * z^{gem}_1 * (1 - z^{gem}_1) / (T1 - 1) + \dots + (s_N)^2 * z^{gem}_N * (1 - z^{gem}_N) / (TN - 1)$$

En de standaarddeviatie is hier de wortel van.

De uiteindelijke jaargemiddelde zichtbaarheid zal worden gepresenteerd als de gemiddelde waarde plus of min twee maal de standaarddeviatie.

2.5 Analyse

In de analyse worden de waarnemingen samengenomen per 5km meteorologisch zicht (0-2.5km, 2.5-7.5km, 7.5-12.5km, etc). Per 5km-bin wordt bepaald voor welk percentage van de uitgevoerde waarnemingen het windpark zichtbaar was.

Aan de hand van de langjarige frequentieverdeling van het meteorologisch zicht van het meest representatieve weerstation wordt vervolgens uitgerekend hoe vaak in een gemiddeld jaar de windturbines van PAWP met het blote oog en/of met een verrekijker zichtbaar zijn vanaf het zichtpunt.

3 Resultaten

3.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft de zichtbaarheidwaarnemingen die gedaan zijn van november 2011 tot en met november 2012. Daarnaast worden de resultaten voor de zichtbaarheid van PAWP gecorrigeerd met het meest representatieve meteostation en wordt hiermee de uiteindelijke jaargemiddelde zichtbaarheid berekend.

3.2 Waarnemingen

In totaal zijn er tussen 28 november 2011 en 18 november 2012 133 waarnemingen van de zichtbaarheid van PAWP gedaan. Onderstaande tabellen geven aan hoe vaak het windpark wel of niet zichtbaar was. Dit wordt onderverdeeld in waarnemingen bij daglicht en in het donker, en met het blote oog en met de verrekijker.

	Zichtbaar	Niet Zichtbaar	Totaal
Dag	45	29	74
Nacht	20	39	59
Totaal	65	68	133

Tabel 2 Waarnemingen PAWP met het blote oog

	Zichtbaar	Niet Zichtbaar	Totaal
Dag	50	24	74
Nacht	22	37	59
Totaal	72	61	133

Tabel 3 Waarnemingen PAWP met de verrekijker

Bovenstaande tabellen laten zien dat het windpark iets vaker met een verrekijker zichtbaar was dan met het blote oog. Tevens was het windpark overdag vaker zichtbaar dan 's nachts.

3.3 Correlatie met datasets de Kooy, Schiphol en Europlatform

Om een uitspraak over de jaargemiddelde zichtbaarheid van het windpark te kunnen doen, worden de zichtbaarheidwaarnemingen gecorrigeerd met waarnemingen van meteorologisch zicht van een nabijgelegen KNMI meteostation. Eerst wordt het meest representatieve meteostation bepaald, dat wil zeggen: het station met de hoogste correlatie. De correlatie wordt bepaald aan de hand van hoe vaak tijdens een waarneming waarbij PAWP zichtbaar was op een meteostation een meteorologisch zicht wordt gerapporteerd in bins 6 t/m 11 (zicht verder dan 22.5km). Ook wordt er gekeken hoe vaak tijdens een waarneming waarbij PAWP niet zichtbaar was, op een meteostation een meteorologisch zicht wordt gerapporteerd in bin 1 t/m 5 (zicht tot maximaal 22.5km). De dichtstbijzijnde windturbine ligt op 24 km. De correlatie wordt bepaald in Tabel 4.

SCHIPHOL	Totaal aantal waarnemingen	PAWP Zichtbaar	PAWP Niet zichtbaar	Correlatie
Waarnemingen BIN 1-5	74	28	46	62%
Waarnemingen BIN 6-11	59	37	22	63%
			Gemiddelde	62%
DE KOOY	Totaal aantal waarnemingen	PAWP Zichtbaar	PAWP Niet zichtbaar	Correlatie
Waarnemingen BIN 1-5	71	22	49	69%
Waarnemingen BIN 6-11	62	43	19	69%
			Gemiddelde	69%
EUROPLATFORM	Totaal aantal waarnemingen	PAWP Zichtbaar	PAWP Niet zichtbaar	Correlatie
Waarnemingen BIN 1-5	75	27	48	64%
Waarnemingen BIN 6-11	58	38	20	66%
			Gemiddelde	65%

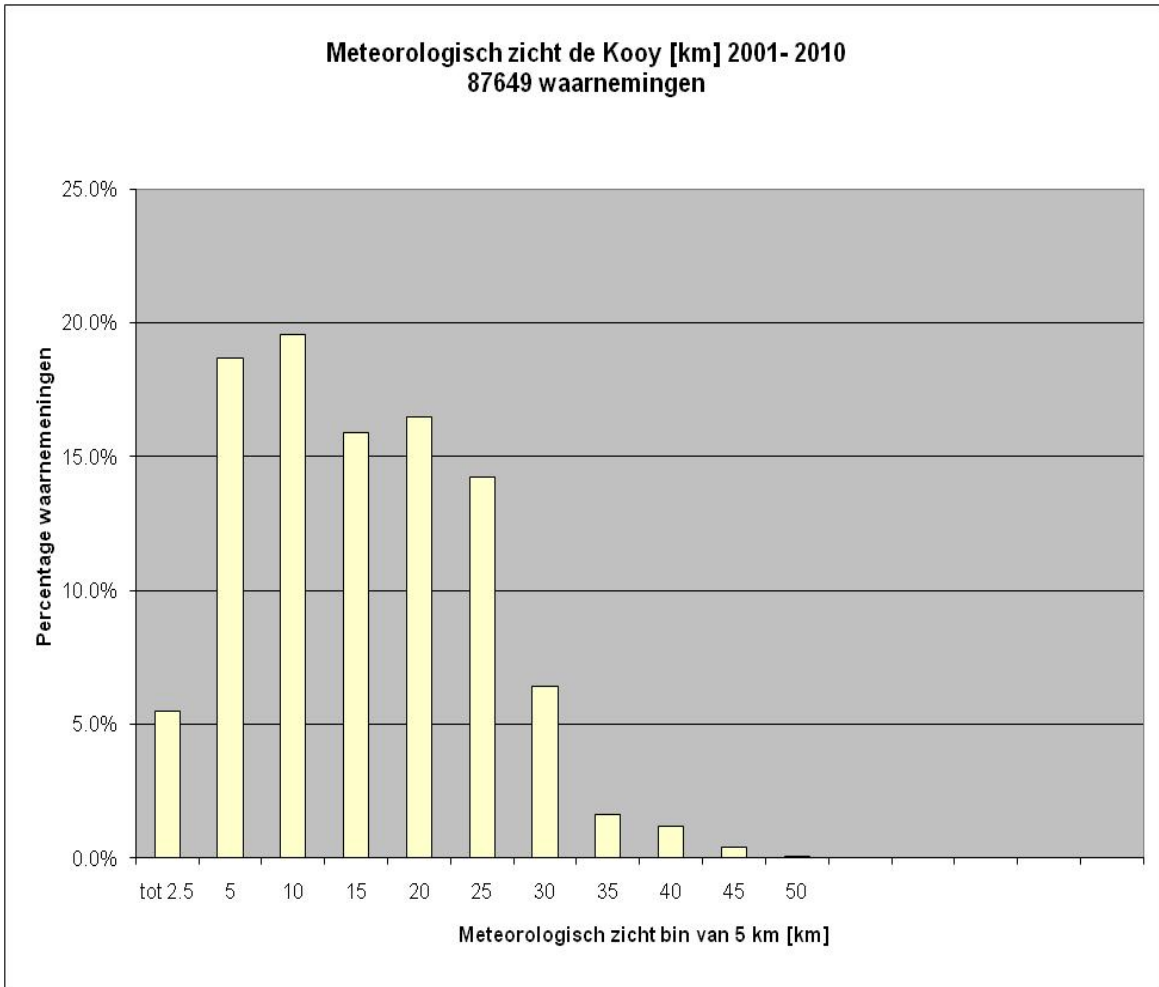
Tabel 4 Correlatie zichtbaarheid en meteorologisch zicht KNMI stations

Tabel 4 laat zien dat meteostation de Kooy het meest representatieve station is voor het bepalen van de gemiddelde zichtbaarheid van PAWP d.m.v. zichtbaarheidswaarnemingen vanuit IJmuiden. In 69% van de gevallen kwam de waarneming overeen met een meteorologisch zicht dat je zou verwachten. (zichtbaar in bins 6 t/m 11 en niet zichtbaar in bins 1 t/m 5). In de volgende paragrafen wordt de zichtbaarheid van PAWP bepaald aan de hand van het langjarig gemiddelde zicht op meteostation de Kooy.

3.3.1 Langjarig gemiddeld zicht meteostation de Kooy

Figuur 6 toont de verdeling van het gemeten meteorologisch zicht van meteostation de Kooy voor de jaren 2001 tot en met 2010. In totaal zijn hiervoor 87649 waarnemingen gebruikt.

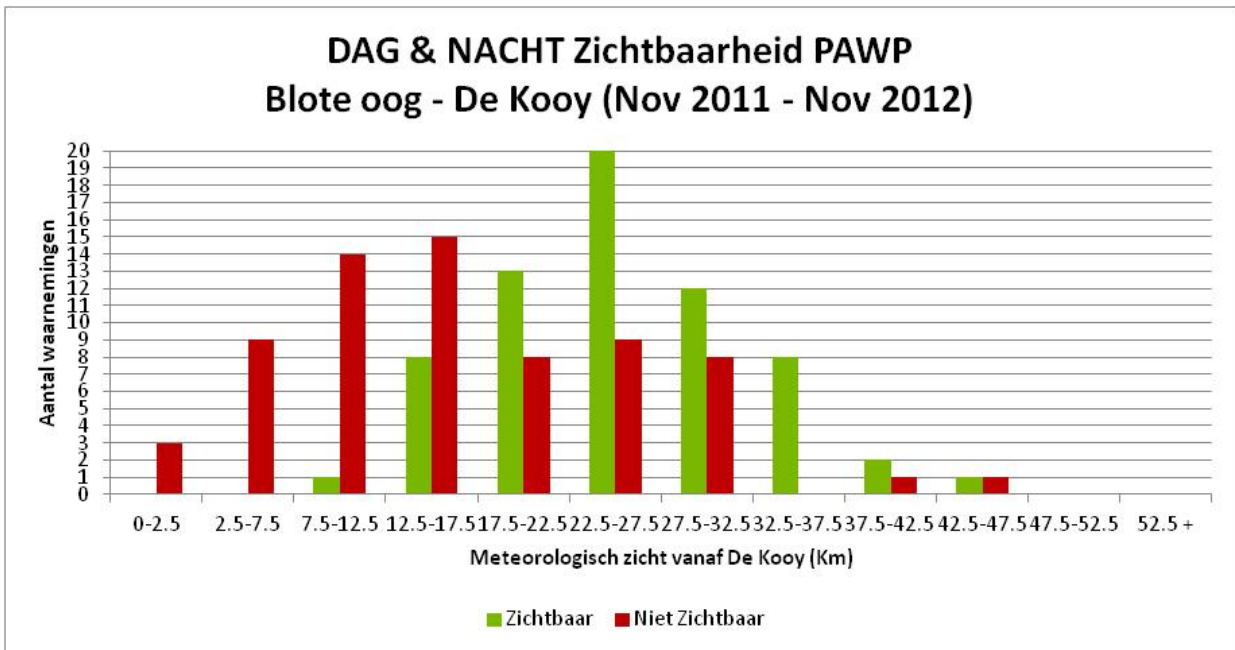
De waardes uit Figuur 6 worden in de statistische methode gebruikt voor s_n , zie paragraaf 2.4.

Figuur 6 Verdeling meteorologisch zicht de Kooy

3.4 Zichtbaarheid met blote oog

Figuur 7 toont de verdeling van de 133 waarnemingen over de zichtbaarheidbins met meteorologisch zicht gemeten op meteostation de Kooy. De figuur laat bijvoorbeeld zien dat er in totaal 15 waarnemingen zijn gedaan in bin 3 (7.5 tot 12.5 km zicht). Hiervan was het windpark 14 maal niet zichtbaar en één maal wel zichtbaar.

Figuur 7 Verdeling van de 133 waarnemingen met het blote oog over de zichtbaarheidbins verdeeld volgens meteostation de Kooy.

Volgens de statistische methode zoals beschreven in paragraaf 2.4 worden vervolgens de waarnemingen gekoppeld aan het langjarig gemiddelde voorkomen van een bepaalde bin (s_n).

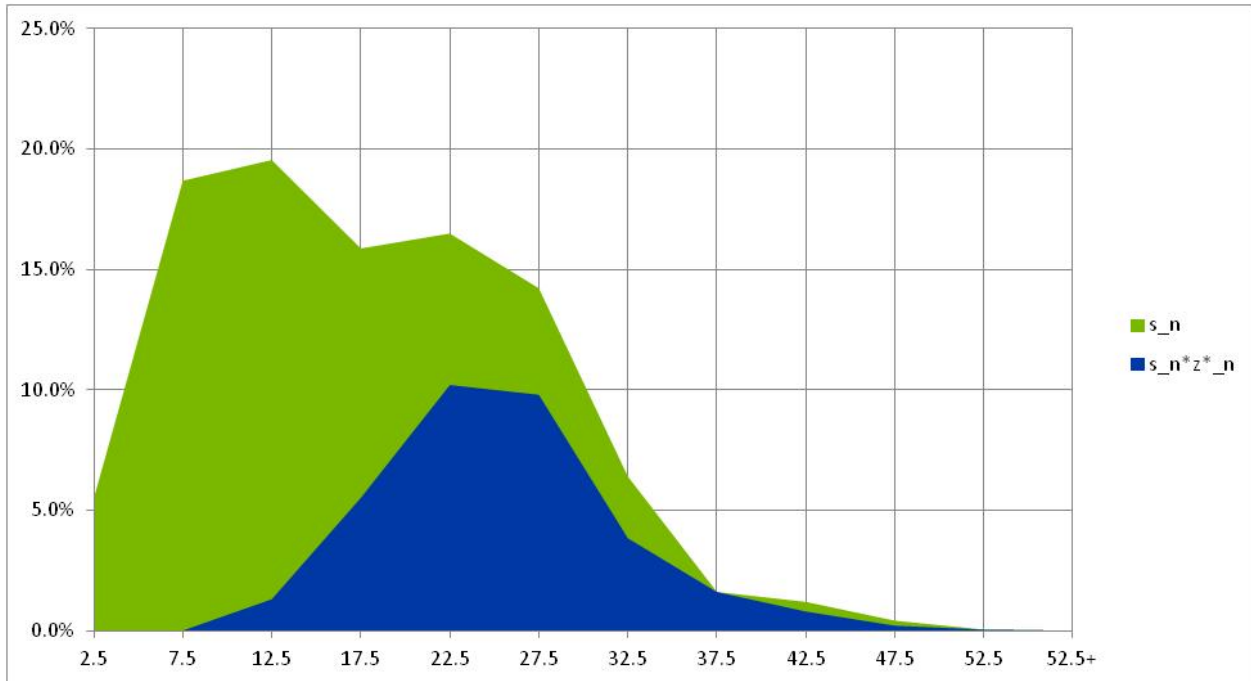
bin	Max zicht in bin	Tn	Zw_t	z*_n	Variantie	Standaarddev	s_n	s_n*z*_n	Variantie
1	2.5	3	0	0%	0.000	0.00	5.5%	0%	0.00000
2	7.5	9	0	0%	0.000	0.00	18.7%	0%	0.00000
3	12.5	15	1	7%	0.004	0.07	19.6%	1%	0.00017
4	17.5	23	8	35%	0.010	0.10	15.9%	6%	0.00026
5	22.5	21	13	62%	0.012	0.11	16.5%	10%	0.00032
6	27.5	29	20	69%	0.008	0.09	14.2%	10%	0.00015
7	32.5	20	12	60%	0.013	0.11	6.4%	4%	0.00005
8	37.5	8	8	100%	0.000	0.00	1.6%	2%	0.00000
9	42.5	3	2	67%	0.111	0.33	1.2%	1%	0.00002
10	47.5	2	1	50%	0.250	0.50	0.4%	0%	0.00000
11	52.5	0	0	100%	0.000	0.00	0.0%	0%	0.00000
12	52.5+	0	0	100%	0.000	0.00	0.0%	0%	0.00000
	T=	133					1.000	33%	0.00098

Tabel 5 Waarnemingen PAWP (Tn) gekoppeld aan langjarig gemiddelde voorkomen van bin (s_n) meteostation de Kooy.

Tabel 5 toont de waarnemingen van PAWP (Tn) in combinatie met het langjarig gemiddeld voorkomen van meteorologisch zicht in een bepaalde bin (s_n). Zw_t zijn alle waarnemingen waarvoor PAWP zichtbaar was. z*_n is het percentage zichtbare waarnemingen per bin. Voor bins 11 en 12 waarvoor geen waarnemingen zijn gedaan omdat deze weerscondities uiterst zeldzaam zijn wordt aangenomen dat het park altijd zichtbaar is. Het gaat hier om respectievelijk 0.04% en 0% van de totale tijd.

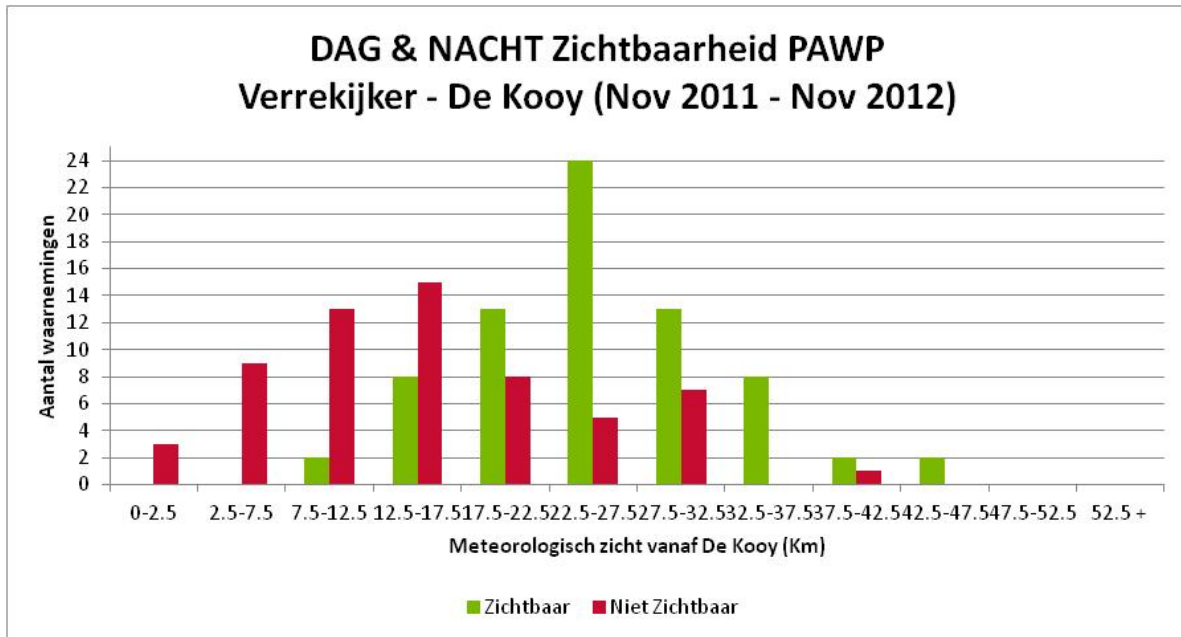
Wanneer we de resultaten (s_n*z*_n) per bin sommeren komen we op een zichtbaarheid van 33% met een onzekerheid (tweemaal de standaarddeviatie) van 6%. Met andere woorden: gemiddeld over een jaar is, met een zekerheid van 95%, PAWP tussen 27% en 39% van de tijd met het blote oog zichtbaar vanaf de kust bij IJmuiden.

Figuur 8 toont de belangrijkste gegevens uit Tabel 5 (s_n en s_n*z*_n). Hierin is goed te zien waar het grootste gedeelte van de zichtbaarheid van PAWP zich bevindt. Het groene oppervlak representeert het langjarig gemiddeld voorkomen van meteorologisch zicht (s_n) voor meteostation de Kooy. Het blauwe oppervlak representeert s_n vermenigvuldigd met het zichtbaarheidpercentage per bin (blote oog), ofwel de gemiddelde zichtbaarheid van PAWP per meteorologisch zicht bin, uitgedrukt in percentage van de tijd.

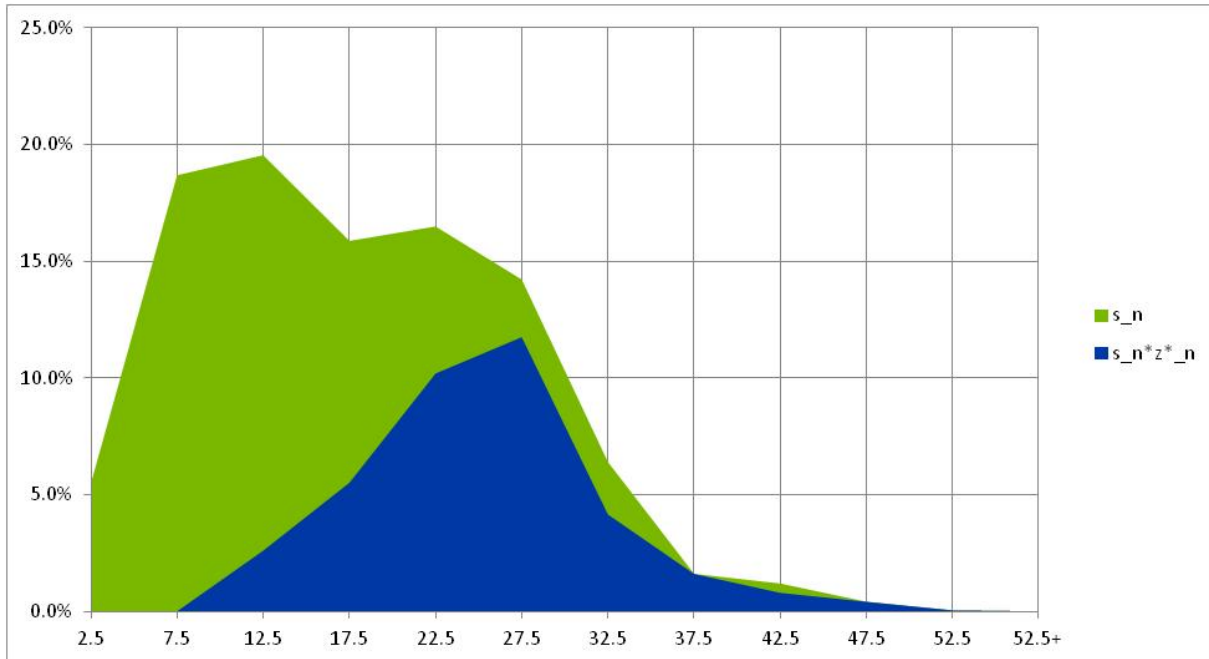
Figuur 8 Het langjarig gemiddeld voorkomen van meteorologisch zicht (s_n) en s_n vermenigvuldigd met het zichtbaarheidpercentage per bin (blote oog). Het groene oppervlak representeert het langjarig gemiddeld voorkomen van meteorologisch zicht (s_n) voor meteostation de Kooy. Het blauwe oppervlak representeert s_n vermenigvuldigd met het zichtbaarheidpercentage per bin (blote oog), ofwel de gemiddelde zichtbaarheid van PAWP per meteorologisch zicht bin, uitgedrukt in percentage van de tijd.

3.5 Zichtbaarheid met verrekijker

Figuur 9 Verdeling van de 133 waarnemingen met een verrekijker over de zichtbaarheidbins verdeeld volgens meteostation de Kooy.

Met dezelfde methodiek als in paragraaf 3.4 is de zichtbaarheid met verrekijker bepaald. De conclusie is dan dat de jaargemiddelde zichtbaarheid van PAWP vanaf het strand bij IJmuiden 37% bedraagt met een onzekerheid van 7%.

Figuur 10 Het langjarig gemiddeld voorkomen van meteorologisch zicht (s_n) en s_n vermenigvuldigd met het zichtbaarheidpercentage per bin (verrekijker). Het groene oppervlak representeert het langjarig gemiddeld voorkomen van meteorologisch zicht (s_n) voor meteostation de Kooy. Het blauwe oppervlak representeert s_n vermenigvuldigd met het zichtbaarheidpercentage per bin (verrekijker), ofwel de gemiddelde zichtbaarheid van PAWP per meteorologisch zicht bin, uitgedrukt in percentage van de tijd.

4 Conclusies

Het doel van het zichtbaarheidsonderzoek is om te bepalen hoe vaak in een jaar de windturbines van PAWP met het blote oog en met een verrekijker zichtbaar zijn vanaf de kust en om een uitspraak te doen of dit meer of minder dan 15% van de tijd bedraagt.

Uit de resultaten blijkt dat het windpark met het blote oog in een jaar gemiddeld 33% van de tijd zichtbaar is, met een foutenmarge van 6%. Met de verrekijker bedraagt de jaargemiddelde zichtbaarheid 37% van de tijd met een foutenmarge van 7%. Deze percentages liggen hoger dan de in het vergunningsvoorschrift genoemde toetswaarde van 15%. In hoofdstuk 5 lichten we de betekenis hiervan toe.

5 Discussie

5.1 Oorzaken discrepantie resultaten en doelstelling

De in het vergunningsvoorschrift genoemde toetswaarde van 15% is gebaseerd op het rapport van Meteoconsult waarin de voorspelde zichtbaarheid wordt uitgesplitst over de seizoenen. De toetswaarde van 15% komt voort uit hun analyse voor de zichtbaarheid verder dan 20km gedurende de maanden mei tot en met augustus, waarbij sprake moet zijn van zomerse temperaturen (>25 graden). Meteoconsult houdt in haar analyse dus rekening met de menselijke factor (is het prettig om op het strand te verblijven?). In het onderhavige rapport hebben wij dit onderscheid juist niet gemaakt.

Om een betere vergelijking te maken tussen het onderhavige onderzoek en dat van Meteoconsult kijken we naar de waarde die Meteoconsult geeft voor de gehele maanden mei tot en met augustus (dus zonder de toevoeging van de eis voor zomerse temperaturen). De waarde voor de zichtbaarheid boven de 20km bedraagt dan 33%. Als we kijken naar de waarnemingen die voor dit rapport gedaan zijn in de maanden mei tot en met augustus (in totaal 24), dan bedraagt de gemiddelde zichtbaarheid ook 33% met een onzekerheid van 16%. De onzekerheid is relatief groot, omdat er slechts een beperkt aantal waarnemingen in de genoemde periode beschikbaar zijn.

In een andere studie, rapportage Afstand en zichtbaarheid windturbines Noordzee 2009 (zie literatuurlijst), bedraagt de zichtbaarheid boven de 20 km tussen de 28 en 31% van de tijd. In deze studie is echter alleen gerekend met zichtwaardes gedurende de dag.

5.2 Vervolgmetingen

Tabel 6 toont het aantal waarnemingen per meteorologisch zicht bin voor meteostation de Kooy. De tabel laat zien dat de waarnemingen in de bins tot en met zicht tot 47.5 km goed gevuld en verdeeld zijn (het aantal waarnemingen ligt dichtbij het beoogd aantal waarnemingen). In de bins boven de 47.5km zijn geen waarnemingen gedaan en is aangenomen dat het windpark altijd zichtbaar is. Deze bins hebben een verwaarloosbaar effect op de totale zichtbaarheid, omdat ze respectievelijk 0.04% en 0% van de tijd voorkomen. Extra waarnemingen in deze bins toevoegen zal dus geen significant verschil maken. Naar het oordeel van Ecofys heeft het daarom geen zin om vervolgmetingen uit te voeren.

Meteorologisch Zicht de Kooy [km]	Totaal aantal waarnemingen	Beoogd aantal waarnemingen
0-2.5	3	4
2.5-7.5	9	4
7.5-12.5	15	20
12.5-17.5	23	20
17.5-22.5	21	20
22.5-27.5	29	20
27.5-32.5	20	20
32.5-37.5	8	4
37.5-42.5	3	4
42.5-47.5	2	4
47.5-52.5	0	4
52.5 +	0	4

Tabel 6 Aantal waarnemingen per bin (meteostation de Kooy).

5.3 Mitigerende maatregelen

Het mitigeren van het zicht op bestaande windturbines op zee is erg lastig. Met name het zicht bij daglicht is niet weg te nemen of te verminderen. De windturbines zijn al in een kleur grijs geschilderd die goed overeenkomt met een veelvoorkomende grijstint in Hollandse luchten.

De zichtbaarheid in het donker zou kunnen worden verminderd door de rode lampen af te schermen naar de kust toe. Hierdoor zijn de lampen vanaf het strand niet meer zichtbaar. De lampen dienen echter wel een doel: het zichtbaar maken van het windpark voor vliegverkeer in het donker.

Onderzocht zou moeten worden of het gedeeltelijk afschermen van de lampen een te groot nadelig effect zou hebben op de vliegveiligheid.

Literatuur

Zichtbaarheid, operationeel plan voor het bepalen van de zichtbaarheid, Rooijmans, Folkerts, Dam, Ecofys, 11 juli 2011, versie 4.0

Zichtbaarheid landaanwinning. Onderzoek uitgevoerd door Meteo Consult in opdracht van Samenwerkingsverband Maasvlakte 2 Varianten, Werkgroep Landschap. Meteo Consult, 1998

Monitorings- & Evaluatieprogramma offshore windpark Q1-WP. E-connection maart 2002; revisie juni 2003.

Meetvoorstel bevoegd gezag ten behoeve van de effectmetingen E-Connection. Rijkswaterstaat, Ronald van den Heuvel, 4 november 2003.

Milieueffect rapport Offshore windpark Q7-WP. E-Connection Juni 2001-02

Afstand en zichtbaarheid windturbines Noordzee. Zichtbaarheid op 10 en 12 nautische mijl. Ir R. Planteijdt, Royal Haskoning, 15 oktober 2009.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1. Het Meetprotocol

Protocol - waarnemingen zichtbaarheid Prinses Amalia windpark

Naam waarnemer 1:

Naam waarnemer 2:

Datum:

Tijdstip waarneming:

Weersomstandigheden:

Overige bijzonderheden:

Locatie 1 (duinovergang)

ZICHTBAAR?

JA

NEE

Blote oog:

Verrekijker:

Foto gemaakt:

Locatie 2 (strand)

ZICHTBAAR?

JA

NEE

Blote oog:

Verrekijker:

Foto gemaakt:

BIJLAGE 2. Waarnemingen

Waarneming #	Waarnemers ³		Datum	Tijd	Dag/Nacht	Weersomstandigheid	Zichtbaarheid			Bijzonderheden
	1	2	yyyymmdd	hhmm			Blote oog	Verrekijker	Foto gemaakt	
1	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20111128	1331	DAY	Redelijk	TRUE	TRUE	TRUE	
2	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20111128	1922	NIGHT	Rustig	FALSE	FALSE	TRUE	Foto met flits
3	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20111202	1147	DAY	Goed	TRUE	TRUE	TRUE	Goed zichtbaar
4	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20111204	2015	NIGHT	Regen	TRUE	TRUE	TRUE	
5	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20111206	1230	DAY	Regen	FALSE	FALSE	TRUE	i.v.m. weer foto voor locatie 2 ergens anders genomen
6	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20111208	1500	DAY	Lage bewolking	FALSE	FALSE	TRUE	
7	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20111208	1800	DAY	slecht	FALSE	FALSE	TRUE	Statief moest vastgehouden worden door wind
8	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20111211	2100	NIGHT	Rustig	FALSE	FALSE	TRUE	
9	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20111212	1400	DAY	rustig	TRUE	TRUE	TRUE	Heldere Horizon
10	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20111213	1845	NIGHT	Rustig	FALSE	FALSE	TRUE	
11	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20111219	1130	DAY	Helder zon op park	TRUE	TRUE	TRUE	Helder bewolkt
12	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20111220	1045	DAY	Wind en regen	TRUE	TRUE	TRUE	
13	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20111221	1520	DAY	Bewolkt	TRUE	TRUE	TRUE	
14	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20111222	1830	NIGHT	Normaal voor de tijd vh jaar	FALSE	FALSE	TRUE	Avond foto gelukt door licht vanaf zee
15	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20111230	1215	DAY	Redelijk. Ondanks goede zicht wel nevelig	TRUE	TRUE	TRUE	
16	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20111230	1730	NIGHT	Bewolkt	FALSE	FALSE	TRUE	1 uur na zonsondergang
17	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120104	1945	NIGHT	Veel wind en regen	FALSE	FALSE	TRUE	Zeer donker
18	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120105	1645	DAY	Harde wind storm en regen	FALSE	FALSE	TRUE	grauw weer

³ Namen waarnemers bekend bij Ecofys

Waarneming #	Waarnemers 1	Waarnemers 2	Datum yyyymmdd	Tijd hhmm	Dag/Nacht	Weersomstandigheid	Zichtbaarheid Blote oog	Verrekijker	Foto gemaakt	Bijzonderheden
19	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120106	1515	DAY	Winderig en zonnig	FALSE	FALSE	TRUE	
20	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120108	1800	NIGHT	Zeer donker	FALSE	FALSE	TRUE	
21	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120228	1130	DAY	Mistig	FALSE	FALSE	TRUE	
22	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120228	1900	NIGHT	Zeer mistig	FALSE	FALSE	FALSE	Foto maken niet mogelijk doordat het zeer mistig was
23	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120304	1330	DAY	Nevelig	FALSE	FALSE	TRUE	
24	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120304	1930	NIGHT	Regen	FALSE	FALSE	FALSE	Geen foto kunnen maken omdat het te donker was
25	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120306	1545	DAY	Nevelig	FALSE	FALSE	TRUE	
26	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120306	2145	NIGHT	Nevelig	FALSE	FALSE	FALSE	Te donker om een foto te kunnen maken
27	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120310	1515	DAY	Mistig aan de horizon	FALSE	FALSE	TRUE	
28	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120310	2100	NIGHT		FALSE	FALSE	FALSE	Te donker voor een foto
29	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120313	1430	DAY	Zonnig	FALSE	FALSE	TRUE	
30	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120313	2115	NIGHT		FALSE	FALSE	FALSE	Te donker voor een foto
31	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120314	1550	DAY	Zon/Helder	FALSE	FALSE	TRUE	
32	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120314	2050	NIGHT	Windstil	FALSE	FALSE	FALSE	Te donker voor foto
33	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120319	1145	DAY	Zonnig en helder	TRUE	TRUE	TRUE	
34	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120319	2130	NIGHT	Zeer helder	FALSE	FALSE	FALSE	Te donker voor foto
35	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120403	1630	DAY	Weinig wind/mistig aan de horizon	FALSE	FALSE	TRUE	
36	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120403	2200	NIGHT	Mistig	FALSE	FALSE	FALSE	Geen foto kunnen maken omdat het te donker was

Waarneming #	Waarnemers 1	2	Datum yyyymmdd	Tijd hhmm	Dag/Nacht	Weersomstandigheid	Zichtbaarheid Blote oog	Verrekijker	Foto gemaakt	Bijzonderheden
37	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120405	1515	DAY	zonnig maar mistig aan de horizon	FALSE	FALSE	TRUE	
38	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120405	2145	NIGHT	klein windje	FALSE	FALSE	FALSE	
39	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120406	1550	DAY	beetje wind	TRUE	TRUE	TRUE	
40	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120406	2130	NIGHT	wolken met wind	FALSE	FALSE	FALSE	geen foto kunnen maken
41	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120407	1345	DAY	bewolkt met wat wind	TRUE	TRUE	TRUE	
42	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120407	2120	NIGHT	winderig	FALSE	FALSE	FALSE	geen foto
43	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120413	1205	DAY	Zonnig en helder	TRUE	TRUE	TRUE	
44	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120413	2215	NIGHT	Helder	TRUE	TRUE	FALSE	geen foto
45	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120424	1445	DAY	Mistig aan de horizon zonnig aan land	FALSE	FALSE	TRUE	
46	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120424	2215	NIGHT	Mistig en hijig	TRUE	TRUE	FALSE	geen foto
47	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120427	1400	DAY	Zonnig en Helder	TRUE	TRUE	TRUE	
48	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120427	2230	NIGHT	Helder	TRUE	TRUE	FALSE	geen foto
49	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120513	1730	DAY	Bewolkt	TRUE	TRUE	TRUE	
50	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120513	2230	NIGHT	Bewolkt	FALSE	FALSE	FALSE	geen foto
51	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120518	1440	DAY	Bewolkt met wind	FALSE	TRUE	TRUE	
52	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120518	2230	NIGHT	Bewolkt en wind	FALSE	FALSE	FALSE	
53	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120519	1640	DAY	Zonnig, beetje mistig aan de horizon	TRUE	TRUE	TRUE	
54	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120519	2245	NIGHT	Bewolkt	FALSE	FALSE	FALSE	geen foto
55	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120526	1715	DAY	Zonnig, beetje mistig aan de horizon	TRUE	TRUE	TRUE	
56	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120527	1630	DAY	Zonnig, beetje mistig aan de horizon	TRUE	TRUE	TRUE	
57	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120607	1145	DAY	Zonnig, beetje mistig aan de horizon	TRUE	TRUE	TRUE	

Waarneming #	Waarnemers 1	2	Datum yyyymmdd	Tijd hhmm	Dag/Nacht	Weersomstandigheid	Zichtbaarheid Blote oog	Verrekijker	Foto gemaakt	Bijzonderheden
58	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120615	10	NIGHT	beetje wind	TRUE	TRUE	TRUE	Donker
59	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120713	1	NIGHT	Helder	TRUE	TRUE	TRUE	donker
60	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120807	2215	NIGHT	Windstil	TRUE	TRUE	TRUE	donker
61	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120813	1635	DAY	Windstil/mistig	FALSE	FALSE	TRUE	
62	Waarnemer 1	Waarnemer 3	20120816	1651	DAY	Tegen achtergrond heijig	FALSE	FALSE	TRUE	
63	Waarnemer 1	Waarnemer 3	20120817	1250	DAY	Goed	FALSE	FALSE	TRUE	nu ook niet te zien
64	Waarnemer 1	Waarnemer 3	20120818	1730	DAY	Iets heijig, wel zichtbaar	TRUE	TRUE	TRUE	
65	Waarnemer 1	Waarnemer 3	20120818	2300	NIGHT	windstil	FALSE	FALSE	TRUE	
66	Waarnemer 1	Waarnemer 3	20120820	1415	DAY	Mistig	FALSE	FALSE	TRUE	
67	Waarnemer 1	Waarnemer 3	20120821	1455	DAY	Helder	FALSE	FALSE	TRUE	maar niet zichtbaar
68	Waarnemer 1	Waarnemer 3	20120822	1540	DAY	Bewolkt	TRUE	TRUE	TRUE	Als schim zichtbaar
69	Waarnemer 1	Waarnemer 3	20120822	2130	NIGHT	Bewolkt	FALSE	TRUE	TRUE	Voor het eerst niet met blote oog, maar wel met verrekijker!
70	Waarnemer 1	Waarnemer 3	20120823	1245	DAY	Bewolkt	TRUE	TRUE	TRUE	wel zichtbaar
71	Waarnemer 1	Waarnemer 3	20120827	1650	DAY	Heiig	FALSE	TRUE	TRUE	
72	Waarnemer 1	Waarnemer 3	20120830	1430	DAY	Heiig	FALSE	FALSE	TRUE	niet zichtbaar
73	Waarnemer 1	Ziek	20120901	1546	DAY	goed, iets bewolkt	TRUE	TRUE	TRUE	molens iets zichtbaar
74	Waarnemer 1	Ziek	20120902	1515	DAY	licht bewolkt	TRUE	TRUE	TRUE	
75	Waarnemer 1	Waarnemer 3	20120904	1630	DAY	licht bewolkt	FALSE	FALSE	TRUE	geen
76	Waarnemer 2	Waarnemer 3	20120904	2145	NIGHT	lichte wind	FALSE	FALSE	TRUE	
77	Waarnemer 1	Waarnemer 3	20120906	1155	DAY	goed	TRUE	TRUE	TRUE	Niet

Waarneming #	Waarnemers 1	2	Datum yyyymmdd	Tijd hhmm	Dag/Nacht	Weersomstandigheid	Zichtbaarheid Blote oog	Verrekijker	Foto gemaakt	Bijzonderheden
78	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120906	1730	DAY	helder weer	TRUE	TRUE	TRUE	extra foto voor goede zichtomstandigheden! Vanaf terras!
79	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120906	2130	NIGHT	weinig wind	FALSE	FALSE	TRUE	
80	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120907	2130	NIGHT	schemerig	FALSE	FALSE	TRUE	
81	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120809	1600	DAY	helder weer	TRUE	TRUE	TRUE	
82	Waarnemer 1	Waarnemer 3	20120909	2115	NIGHT	windstil, helder	FALSE	FALSE	TRUE	
83	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120910	2145	NIGHT	weinig wind	FALSE	FALSE	TRUE	geheel donker
84	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120913	1800	DAY	lichte wind, zeer helder!	TRUE	TRUE	TRUE	
85	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120913	2120	NIGHT	normaal	FALSE	FALSE	TRUE	
86	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120914	1510	DAY	bewolkt	FALSE	TRUE	TRUE	
87	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120914	2141	NIGHT	zwaar bewolkt donker	FALSE	FALSE	TRUE	veel wind
88	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120915	1805	DAY	bewolkt	TRUE	TRUE	TRUE	
89	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120915	2205	NIGHT	lichte wind	FALSE	FALSE	TRUE	donker
90	Waarnemer 1	Waarnemer 3	20120916	2020	NIGHT	zwaar bewolkt	FALSE	TRUE	TRUE	als een schim zichtbaar
91	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120917	1815	DAY	Bewolkt, met lichte wind	TRUE	TRUE	TRUE	
92	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120917	2140	NIGHT	Lichte wind	FALSE	FALSE	TRUE	donker
93	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120918	1230	DAY	Bewolking met veel wind	TRUE	TRUE	TRUE	Helder aan de horizon
94	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120918	2120	NIGHT	Winderig. Helder aan de horizon	TRUE	TRUE	TRUE	Goed zichtbaar (lampjes op de palen)
95	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120920	1420	DAY	Bewolkt. Lichte wind	TRUE	TRUE	TRUE	
96	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120920	2105	NIGHT	Lichte wind	FALSE	FALSE	TRUE	
97	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120921	1620	DAY	Bewolkt. Lichte wind!	TRUE	TRUE	TRUE	

Waarneming #	Waarnemers 1	2	Datum yyyymmdd	Tijd hhmm	Dag/Nacht	Weersomstandigheid	Zichtbaarheid Blote oog	Verrekijker	Foto gemaakt	Bijzonderheden
98	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120921	2100	NIGHT	Helder, lichte wind	TRUE	TRUE	TRUE	Lichtjes licht zichtbaar
99	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120922	1430	DAY	Lichte wind. Helder aan de horizon	TRUE	TRUE	TRUE	
100	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120922	2130	NIGHT	Geen wind. Zeer Helder	TRUE	TRUE	TRUE	
101	Waarnemer 1	Waarnemer 3	20120923	1350	DAY	bewolkt, maar horizon helder	TRUE	TRUE	TRUE	
102	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120924	1600	DAY	Regen en wind	TRUE	TRUE	TRUE	
103	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20120928	1345	DAY	Winderig en bewolkt. Lichte zon	TRUE	TRUE	TRUE	
104	Waarnemer 1	Waarnemer 3	20120929	1745	DAY	Harde wind, licht bewolkt	TRUE	TRUE	TRUE	
105	Waarnemer 1	Waarnemer 3	20120929	2110	NIGHT	Harde wind en licht bewolkt	TRUE	TRUE	TRUE	
106	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20121002	2020	NIGHT	Lichte wind	FALSE	FALSE	TRUE	Donker/bewolkt
107	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20121004	1620	DAY	Veel wind. Licht bewolkt	TRUE	TRUE	TRUE	
108	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20121005	1450	DAY	Veel wind en bewolkt	TRUE	TRUE	TRUE	
109	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20121006	1650	DAY	Goed Helder	TRUE	TRUE	TRUE	
110	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20121006	2105	NIGHT	Winderig	TRUE	TRUE	TRUE	Zeer helder!
111	Waarnemer 1	Waarnemer 3	20121007	1730	DAY	Open bewolking	TRUE	TRUE	TRUE	
112	Waarnemer 1	Waarnemer 3	20121007	2150	NIGHT	Helder	TRUE	TRUE	TRUE	Lichtjes zichtbaar
113	Waarnemer 2	Waarnemer 3	20121010	2015	NIGHT	Lichte wind	TRUE	TRUE	TRUE	Helder
114	Waarnemer 1	Waarnemer 3	20121014	1355	DAY	Bewolkt met zon	FALSE	TRUE	TRUE	Harde wind
115	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20121015	1458	DAY	Licht bewolkt grijs	FALSE	TRUE	TRUE	Zo wel - zo niet zichtbaar
116	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20121016	1945	NIGHT	Zwaar bewolkt	FALSE	FALSE	TRUE	Harde wind
117	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20121020	1645	DAY	Helder lichte regen	TRUE	TRUE	TRUE	
118	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20121020	2115	NIGHT	Lichte regen	TRUE	TRUE	TRUE	Helder

Waarneming #	Waarnemers 1	Waarnemers 2	Datum yyyymmdd	Tijd hhmm	Dag/Nacht	Weersomstandigheid	Zichtbaarheid Blote oog	Verrekijker	Foto gemaakt	Bijzonderheden
119	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20121022	2040	NIGHT	Lichte wind	FALSE	FALSE	TRUE	Donker
120	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20121023	1700	DAY	Mistig. Lichte wind	FALSE	FALSE	TRUE	
121	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20121024	1540	DAY	Mistig! Weinig wind	FALSE	FALSE	TRUE	
122	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20121024	2130	NIGHT	Geen maan	FALSE	FALSE	TRUE	
123	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20121025	1720	DAY	Zeer bewolkt	TRUE	TRUE	TRUE	
124	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20121027	2115	NIGHT	Koud! Helder	TRUE	TRUE	TRUE	
125	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20121028	1930	NIGHT	Harde wind, zeer donker	FALSE	FALSE	TRUE	
126	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20121029	2110	NIGHT	Helder, lichte wind	TRUE	TRUE	TRUE	
127	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20121030	1800	NIGHT	Bewolkt. Regenachtig	TRUE	TRUE	TRUE	
128	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20121105	1455	DAY	Bewolkt, met lichte regen	TRUE	TRUE	TRUE	
129	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20121105	2230	NIGHT	Lichte wind	TRUE	TRUE	TRUE	
130	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20121106	1230	DAY	Bewolkt veel wind	TRUE	TRUE	TRUE	
131	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20121108	1450	DAY	Winderig	FALSE	FALSE	TRUE	
132	Waarnemer 1	Waarnemer 2	20121108	2120	NIGHT	Veel wind	TRUE	TRUE	TRUE	
133	Waarnemer 1		20121118	1240	DAY	Helder	TRUE	TRUE	TRUE	

BIJLAGE 3. Voorbeeldfoto's

Figuur 11 - Foto van 08 december 2011 om 15:00. PAWP is niet zichtbaar

Figuur 12 - Foto van 19 december 2011 om 11:43. PAWP is zichtbaar, met witte windturbines tegen een donkere achtergrond.

Figuur 13 - Foto van 07 oktober 2012 om 17:30. PAWP is zichtbaar, met donkere windturbines tegen een lichte achtergrond.

Figuur 14 – Foto van 04 december 2011 om 20:15. PAWP is zichtbaar (lampen). Beter zichtbaar op digitale versie van de foto.

ECOFYS

sustainable energy for everyone

ECOFYS

sustainable energy for everyone

ECOFYS Netherlands B.V.

Kanaalweg 15G
3526 KL Utrecht

T: +31 (0) 30 662 33 00

F: +31 (0) 30 662 33 01

E: info@ecofys.com

I: www.ecofys.com